

ห้องสมุดในทัศนะของข้าพเจ้า

ผมมีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาร่วมในการประชุมประจำปีของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยวันนี้ และขอแสดงความชื่นชมในการที่สมาคมนี้ได้เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นอันมาก มีสมาชิกมากมายและกิจการกว้างขวาง และได้ส่งเอกสารของสมาคมให้ผมได้อ่านอยู่เป็นประจำ (และดูเหมือนไม่เคยเรียกให้บำรุงวิสัยนักเศรษฐกิจ ถ้าเขาไม่ทวง จะเอาเงินไปให้เขา เขาอาจจะหาว่าสบประมาท)

วันนี้คุณรัญจวน อินทรกำแหง คุณจิตตรา ประนิช และพวก กะเกณฑ์ให้ผมเอามะพร้าวห้าวมาขายสวน มีอย่างหรือ คนไม่มีความรู้เรื่องบรรณารักษศาสตร์สักนิดเดียว เกณฑ์ให้มาพูดเรื่องห้องสมุดกับบรรดาเซียนห้องสมุดทั้งหลาย ผมมีประสบการณ์แต่เฉพาะอ่านหนังสือจากห้องสมุด ยืมแล้วคืนบ้างไม่คืนบ้างอ้างว่าลืม ชื่อหนังสือมาให้คนอื่นยืมแล้วเขาคืนบ้างไม่คืนบ้างก็มีกรรมสนองกรรม ไม่นานมานี้ คุณภักดี สมบัติศิริ กลับจากดูงานฝึกงานห้องสมุดจากต่างประเทศ มาบอกว่าเดี๋ยวนี้คติของห้องสมุดสมัยใหม่เขาว่า “หนังสือหายดีกว่าไม่มีใครยืม” คตินี้ค่อนข้างจะเข้าที่ ทำให้คลายหิริโอตตัปปะเรื่องโกงหนังสือได้บ้าง แต่ตามคติสมัยเก่า

ของผมก็เข้าใจว่า “มีคนยืมหนังสือไปอ่านมาก ๆ แล้วไม่หาย เอา
กลับมาคืนตามกำหนดครบถ้วนเป็นดีที่สุด”

เมื่อผมไม่รู้ว่าจะเอามะพร้าวหัวประเภทไหนมาขายสวน
ผมก็ขอความกรุณาว่าผมจะขอเดาเอาและคงจะพูดไม่ยืดยาวนัก
เหลือเวลาไว้แลกมะพร้าวกันดีกว่า คือขอพูดก่อนสั้น ๆ แล้วขอเชิญ
ท่านทั้งหลายอภิปรายและแสดงทัศนะของท่านบ้าง ถ้าเผอิญมี
ปัญหาที่ท่านกรรมการหรือสมาชิกประสงค์จะจับตัวผมมาถาม และ
ผมพอตอบได้ก็เป็นโอกาสของท่านแล้ว

หนังสือช่วยให้คิด - คิดแล้วเป็นบุษย์

ในทัศนะของผม คนเราขาดห้องสมุดไม่ได้ เพราะหนังสือเป็น
อาหารของสมองและจิตใจ ถ้าคนเราไม่อ่านหนังสือ เขาเอาเวลาไป
ทำอะไรกัน ผู้ชายก็กินเหล้า ผู้หญิงก็เล่นไพ่ ทั้งผู้ชายผู้หญิงอาจจะ
ใช้เวลาในทาคนนั้นคนนี้ ปากไม่อยู่สุข ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ สมัยนี้ก็ดู
โทรทัศน์กัน ภาพเขาบ๊องเข้าตา เสียงเขาขัดเข้าหู และถ้าจะจัด
รายการโทรทัศน์ให้เป็นที่เร้าใจกันจริง ๆ ต้องทำให้ภาพและเสียง
นั้นกระทบประสาทที่ผิวเผิน ลีลาต้องรวดเร็ว อย่าให้ผู้ชมมีเวลาคิด
เพียงแต่ให้รู้สึกเพลิน ๆ หรือเสียวสยอง หรือโกรธ หรือเอาใจช่วย
ฝ่ายนั้นฝ่ายนี้ ถ้าให้โอกาสผู้ชมคิดนาน ๆ ก็จะเป็นเรื่องจืด เช่นนี้
เป็นต้น ฉะนั้นผมสรุปได้ว่าถ้าคนเราอ่านหนังสือ เรามีเวลาคิด
ไตร่ตรองเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่อ่าน เพราะ
ทำได้ตามจังหวะและลีลาของตน ถ้าไม่อ่านหนังสือ มักจะไปทำ
อย่างอื่นที่ทำให้ไม่มีโอกาสคิดกว้างขวาง กินเหล้าก็สมองเสื่อมจะ
ไปคิดอะไรได้ เล่นไพ่อะไรก็คิดแต่เพียงเจ็บใจมือบ่นว่ากักไพ่ ไปงาน

คือกเทลก็ต้งทำน้ำทะเลัน พุดกับคนรู้จักบ้างไม่รู้จักบ้าง คิดอยู่ แต่ว่าเจ้าหมอที่เข้ามาพุดด้วยนี้หน้าคลับคล้ายคลับคลา ซื่ออะไรหนอ ดูโทรทัศน์ก็ให้เขาจูงจุมก จูงสมองยั่วประสาทตื่น ๆ มีที่เทียบได้กับการอ่านหนังสืออยู่อย่างเดียวในเรื่องยั่วให้คิด เปิดโอกาสให้คิด คือการสมาคมสนทนากับคนฉลาด ที่พระท่านว่าจะทำให้เราฉลาดขึ้น คนเราถ้าไม่คิดแล้วเกือบไม่แตกต่างกับสัตว์เดรัจฉาน จริงไหมครับ

จากบ้านไปโรงเรียน ไปมหาวิทยาลัย

ในการศึกษาหรือวิจัย ท่านทั้งหลายย่อมตระหนักดีว่าห้องสมุดสำคัญเพียงใดในมหาวิทยาลัยของไทยเรา ตราบใดที่เราจะใช้ระบบยัด คือ ครูพุด นักเรียนฟัง จดบ้างไม่จดบ้าง วิชาย่อมเรียวงลงทุกที เราต้องให้นักศึกษาของเราเข้าห้องสมุดอ่านตำราต่าง ๆ จากครูบาอาจารย์ ผู้เขียนวิชาการจากทุก ๆ ประเทศทั่วจักรวาลให้สมกับที่มหาวิทยาลัยของเราถอดความจากคำอังกฤษ University แปลตามความเห็นของผมว่า เป็นที่ถ่ายความรู้ของจักรวาล ที่นี้นักศึกษาของเราจะมีนิสัยอ่านตำราจริงหรือเปล่า คำตอบก็คือยังน้อยนักที่อ่านตำราจริง ๆ ตามปรารถนา สาเหตุมีอยู่หลายประการ ผมขอยกขึ้นมา ๓ ประการ คือ ๑ ครูผู้สอนออกข้อสอบไล่แต่เฉพาะในข่ายแห่งคำบรรยายของตน ๒ ตำราไทยมีน้อย ตำราฝรั่งมีมากอ่านภาษาฝรั่งไม่รู้เรื่อง ทั้งสองประการนี้เราต้องแก้ไข จะแก้อย่างไร ผมจะขอกวนประสาทท่านผู้ฟัง โปรดคิดเอาเอง เพราะมีวิธีหลายวิธีซึ่งต้องใช้วิริยะอุตสาหะมากสักหน่อย และเรื่องนี้ผมใครจะไม่ขยายความในตอนนี้อยากพุดถึงสาเหตุประการที่ ๓ ที่ทำให้นักศึกษาไม่อ่านตำราคือ เราไม่เคยเพาะนิสัยมา เรื่องนิสัยการอ่านหนังสือนี้คง

จะโยนกันไปได้เป็นทอด ๆ มหาวิทยาลัยก็ติโรงเรียนมัธยมว่าไม่
เพราะนิสัยเด็กให้อ่าน โรงเรียนมัธยมก็โยนกลองไปให้โรงเรียนประถม
โรงเรียนอนุบาลและโรงเรียนต่าง ๆ ก็ปิดสวะไปได้ บอกว่าที่บ้าน
ผู้ปกครองของเราไม่เอาใจใส่ในเรื่องนี้

การโยนความผิดความบกพร่องกันไปเป็นทอด ๆ อย่างที่วานี้
มีทั้งข้อที่ถูกและข้อที่ผิด ความจริงคือทุกฝ่ายทุกระดับต้องพยายาม
เพราะนิสัยเด็กของเราให้รักหนังสือให้อ่านหนังสือ ความรับผิดชอบ
ของผู้ปกครอง แต่ละเป็นความรับผิดชอบขั้นพื้นฐานเพราะเด็กอยู่
บ้านก่อน และมากกว่าเข้าโรงเรียน และการฝึกนิสัยต่าง ๆ ต้องเริ่ม
ตั้งแต่เยาว์วัยจริง ๆ จึงจะสำเร็จได้ตามความมุ่งหมาย คำถามที่ใคร
จะถามบิดามารดาทุกคนก็คือ (๑) ได้เคยอ่านหนังสือให้เด็กฟังตั้ง
แต่อายุ ๔ ขวบขึ้นไปหรือไม่ (๒) เมื่อลูกโตได้สัก ๗-๘ ขวบ ได้เคย
เล่นกับเด็กใหม่ ในทำนองที่พ่อแม่อ่านให้ฟังสับนาที สลับกันไป
แล้วลูกอ่านให้พ่อแม่ฟังสักห้านาที (๓) เมื่อลูกโตขึ้นอีกหน่อยลูก
ของเราได้เห็นเราอ่านหนังสือเอง ไปยืมหนังสือห้องสมุดมาให้ลูกอ่าน
ชื่อหนังสือที่เหมาะสมเป็นของขวัญให้เด็กในวันเกิด ปีใหม่ ฯลฯ หรือ
เปล่า ถ้าจะเห็นว่าคำถามเหล่านี้วุ่นไปเปล่า ๆ เพราะค่าครองชีพ
สมัยนี้ นักเศรษฐกิจ นักการเมืองทำเสียป็นปี ทั้งพ่อทั้งแม่ต้องออก
ทำงานเลี้ยงชีพจนไม่มีเวลา ไม่มีสติปัญญาพอที่จะสละให้ลูกได้
ถ้าย้อนมาเช่นนี้ คำตอบก็คือเราไปทำงานเพื่อให้ลูกได้กินอาหารกาย
เราเลยลืมอาหารใจของลูก อะไรสำคัญกว่ากัน แล้วก็เอาคนอื่นมา
ดูแลลูกเรานั้น เราให้ความยุติธรรมแก่ลูกเราพอแล้วหรือ

ถ้าไม่เกรงใจก็อยากถามท่านผู้เชี่ยวชาญทางบรรณารักษ
ศาสตร์ที่มาประชุมกันวันนี้ว่า ท่านเคยละเลยการป้อนอาหารใจ
สำหรับบุตรของท่าน หลานของท่าน น้องของท่านหรือไม่ เคยทำ

ตัวอย่างที่ดีแก่บุตรหลานของท่านหรือเปล่า

หนังสือในชนบท

ในชนบท ก็เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าบิดามารดาผู้ปกครองของนักเรียนมักจะไม่สนใจที่จะสนับสนุนให้บุตรหลานของตนเล่าเรียนให้มากนัก พอพ้นอายุเกณฑ์ หรือพอพ้นประถมปีที่ ๔ ก็ถอนนักเรียนออกจากโรงเรียนเป็นส่วนมาก ครูบาอาจารย์ก็มีน้อย ที่มีอยู่ก็เอาใจใส่นักเรียนมากบ้างน้อยบ้างตามบุญตามกรรม ผลก็คือนักเรียนส่วนใหญ่เมื่อออกจากโรงเรียน หนังสือไม่แตกฉาน ที่แตกฉานก็คงมีบ้าง แต่ในไม่ช้าก็ลืมเพราะไม่ได้ฝึกฝนวิชาสืบไป

ในกรณีเช่นนี้ ผมคิดว่าห้องสมุดเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้เด็กวัยรุ่นของเราทั้งที่รู้หนังสือพอควรให้รักษาความรู้นั้นได้ตลอดไป และที่ยังไม่รู้มากพอรู้มากขึ้น ปัญหามีอยู่ว่า หนังสือชนิดใดที่จะช่วยให้นักเหล่านี้สนใจอ่าน และบรรณารักษ์ควรจะทำอย่างไรที่จะชวนให้เขารู้สึกดึงดูดให้เข้าห้องสมุด และเมื่อเข้ามาแล้วก็ตั้งใจอ่านหนังสือ ปัญหาเหล่านี้ท่านทั้งหลายจะตอบได้ดีกว่าผมเพราะอาชีพของท่านมีจุดหมายอยู่ที่ดึงดูดให้คนอ่านหนังสือ มะพร้าวห้าวที่ผมขอเสนอขายท่านทั้งหลายมีเพียงว่าโปรดหาวิธีที่เหมาะสมสำหรับดึงดูดใจผู้ที่ท่านต้องการให้อ่านหนังสือ ถ้าเอาคำปราศรัยของนักการเมืองไปล่อใจให้อ่าน หรือถ้าห้องสมุดของท่านมีแต่หนังสือเทศน์ ผมเกรงจะไม่ใช่เครื่องมือที่ดี เรื่องประโลมโลกเป็นอย่างไร เรื่องที่เกี่ยวกับท้องถิ่นของเขาเป็นอย่างไร ใช้ได้ไหม ผมขอเชิญท่านทั้งหลายลองขบคิดพลิกแพลงดู โดยคำนึงว่าหน้าที่ของท่านนี้สำคัญเหลือหลาย เพราะช่วยให้คนเป็นคน คือช่วยให้เขา

อ่านได้แล้วก็คิดได้ เป็นการพัฒนาประเทศชั้นยอด

ศีลธรรมในหนังสือ

ไม่ว่าจะเป็นห้องสมุดในเมืองในชนบท ห้องสมุดในมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียน ปัญหาเรื่องศีลธรรมจะต้องมาสู่ท่านวันหนึ่งเป็นแน่ ท่านควรที่จะเผยแพร่หนังสือประเภทใดและควรระวังหนังสือประเภทใด นี่เป็นปัญหาทางการเมือง การศาสนา และสังคมที่ท่านคงจะประสบไม่วันนี้ก็วันข้างหน้า

ถ้าเป็นหนังสือต่างประเทศ ผมเองเคยแนะนำลูกศิษย์ในมหาวิทยาลัยซึ่งก็อายุมากพอควรว่าให้อ่านไม่อื่น เพราะจุดหมายมีอยู่ที่จะให้ภาษาต่างประเทศแตกฉาน และควรที่จะอ่านด้วยความรู้สึกสนุก อย่างที่เราเรียกว่ามีฉันทะ เรื่องตลกไปกษา เรื่องนักสืบ ลึกลับ เรื่องความรักหวานฉ่ำ เรื่องวิทยาศาสตร์ประหลาดโลก ใครชอบทางไหนอ่านไปเถิด จะได้อ่านได้มาก แม้แต่เรื่องโป๊ ผมก็รู้สึกว่ามันน่าห้าม ถ้าเขาอ่านแล้วชอบก็ควรให้อ่าน ขออย่างเดียวให้ได้ภาษาดี ๆ และเป็นเรื่องที่มีศิลปะ พูดถึงเรื่องโป๊แล้ว แม้แต่ในวรรณคดีเอกของไทยก็มีกันดิน พายุปากอ่าว เรื่องจะล่อมล่อมแหล่ มีอยู่ทั้งนั้น ใน พระลอ พระอภัยมณี อิเหนา ชุนช้ำชุนแฉน เป็นต้น *Lady Chatterley* เป็นของใหม่สำหรับฝรั่ง ของไทยเราเกือบจะเป็นของธรรมดา

แต่แน่ละ ถ้าเป็นเรื่องเขียนขึ้นมีแต่ลามกอนาจารเป็นที่ตั้ง ก็ เป็นหนังสือที่จะต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเด็กที่เริ่มจะรู้ความ

เศรษฐกิจของห้องสมุด

เมื่อห้องสมุดเป็นสิ่งสำคัญยิ่งแล้ว ทำอย่างไรจึงจะหาเงินมาบำรุงห้องสมุดให้สมกับความสำคัญนั้น ท่านทั้งหลายคงจะดำหริผมแน่ ถ้าผมผ่านประเด็นนี้ไป วิถีหาเงินเพื่อกิจการที่สำคัญนี้ต้องแล้วแต่กาลและเทศะ ที่มาสำคัญแห่งปัจจุันนั้นคงจะเป็นงบประมาณแผ่นดินสำหรับท่านทั้งหลายส่วนมาก

ผมคิดว่าสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยคงจะมีวิธีโน้มน้าวใจให้ผู้มีอำนาจทางการเงินของแผ่นดินสนใจทำนุบำรุงกิจการห้องสมุดได้ ถ้าเจ้าหน้าที่ของสมาคมพิจารณาหาโอกาสทำการประชาสัมพันธ์ให้มาก ถือว่าเป็นของซื้อของขาย เราอยากให้ท่านสนับสนุนกิจการห้องสมุด ก็ต้องพยายามโฆษณาให้เป็นกิจจะลักษณะกระมัง เป็นต้นว่าถ้าเป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัย ท่านก็คอยจ้องดูว่าเขาจะร่างหลักสูตรอะไรขึ้นใหม่ ท่านก็ควรสอดแทรกเข้าไปถามว่า แล้วหนังสือตำรามีพอแล้วหรือ เช่นเดียวกับที่สภาการศึกษามักจะสอบถามว่า ครูมีพอแล้วหรือ การวางโครงการขยายการศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับประถม มัธยม หรืออุดม ทุกวันนี้เขามักพิจารณากันแต่เฉพาะอาคาร ครูและนักเรียน เจ้าหน้าที่ห้องสมุดจะต้องพร้อมใจกันทุกแห่ง เตือนให้พิจารณาหนังสือตำราและห้องสมุดด้วย เวลาว่าการเมืองแถลงนโยบายว่าจะสนับสนุนการศึกษาให้คนมีความรู้เช่นนั้นอย่างนี้ ก็เป็นโอกาสของพวกเราชาวห้องสมุดจะถามว่า แล้วห้องสมุดเล่า โดยเฉพาะห้องสมุดสำหรับผู้ใหญ่ สำหรับประชาชนเล่า ท่านนักการเมืองจะทำอย่างไร อย่าปล่อยให้ท่านทั้งหลายโมเม ดีแต่พูดให้เชื่อ แต่เรื่องห้องสมุดและหนังสือไม่

นำพา

ผมเกิดความคิดขึ้นได้ข้อหนึ่งเกี่ยวกับปัจจุบันนี้ ก็ประเทศไทยเราจะมี การเลือกตั้งกันใหญ่ในไม่กี่เดือนข้างหน้า ถ้าพวกเราเห็นด้วยกันอย่างพร้อมเพรียงว่า กิจการห้องสมุดเป็นเรื่องสำคัญชั้นยอด ทำไมเราไม่ร่วมมือร่วมใจกันเดือนสติผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกคน โดยระดมกันไปฟังเขาแสดงนโยบายชวนเชื่อให้เลือกตั้ง แล้วถามถึงนโยบายการสนับสนุนห้องสมุด ไม่ว่าจะ เป็นชนบทหรือในกรุง ในโรงเรียนหรือในมหาวิทยาลัย ในคำถามนั้น ผมคิดว่าพวกเราแต่ละคนใช้สิทธิเถรีน ๆ ได้ว่า ถ้าผู้สมัครผู้ใดไม่สนับสนุนกิจการห้องสมุด น่ากลัวจะเลือกเข้ามาเป็นผู้แทนในสภาไม่ลง อย่างนี้เป็นอย่างไรครับ

ผมรู้สึกว่่าที่พูดมานี้ค่อนข้างจะหมดสติปัญญาแล้ว จึงขอยุติเพียงเท่านี้ โดยขออวยพรให้กิจการของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยจงเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

